

ВИКОРИСТАННЯ ФОЛЬКЛОРНИХ ТВОРІВ У ФОРМУВАННІ ХУДОЖНЬО-МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню потреби та ефективності використання фольклорних творів у формуванні художньо-мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку із порушеннями мовлення, зокрема із загальним недорозвиненням мовлення.

Ключові слова: художньо-мовленнєва діяльність, загальне недорозвинення мовлення, діти дошкільного віку.

The article is devoted to the study of the need and effectiveness of the use of folklore works in the formation of artistic and speech activity in preschool children with speech disorders, in particular with general speech underdevelopment.

Key words: artistic and speech activity, general speech underdevelopment, preschool children.

Мовленнєвий розвиток тісно пов'язаний з оволодінням мовними засобами та формуванням здатності використовувати набуті вміння в будь-якій мовленнєвій ситуації. Формування у дітей старшого дошкільного віку навичок користуватися мовними засобами під час сприймання, розуміння і відтворення творів народної творчості є важливою метою опанування рідної мови, від реалізації якої залежить формування усєї мовленнєвої системи дитини.

Вивченням проблеми мовленнєвого розвитку дітей на етапі дошкільного дитинства займалися психологи, педагоги, лінгвісти (Л. Виготський, О. Гвоздев, Д. Ельконін, А. Запорожець, О. Леонтьєв, А. Леушина, Л. Пеньєвська, А. Пешковський, С. Рубінштейн, О. Соловйова, Є. Тихеева, К. Ушинський, Є. Фльорина, Л. Щерба та інші). Дослідження науковців створили передумови для здійснення комплексного підходу до вирішення завдань мовленнєвого розвитку дітей [2].

Вчені-психологи та лінгвісти зазначають, що мовленнєва діяльність є суб'єктивною та творчої діяльністю кожного індивіда, тому процес оволодіння мовним багатством та використання знаків мови у власній мовленнєвій діяльності також можна розглядати як творчий процес. Дослідження психологів і педагогів (Н. Ветлугіної, Л. Виготського, М. Жинкіна, О. Запорожця, Т. Казакової, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, Н. Сакуліної, Ф. Сохіна, О. Ушакової, О. Шахнарович та інших), що присвячені вивченню творчості і художньо-мовленнєвої діяльності дітей, показують, що до старшого дошкільного віку у дітей має розвиватися осмислене сприйняття творів, яке виявляється у розумінні загального та морального змісту та сенсу твору, у здатності помічати засоби художньої виразності. Одночасно вчені зазначають невідповідність можливостей дітей сприймати образність літературних творів та здатності образно висловлювати свої думки, враження, переживання у мовленні.

Під час розвитку мовлення в закладах дошкільної освіти перед фахівцями постає завдання допомогти дітям опанувати всіма видами мовлення, навчити не тільки зв'язно викладати власні думки, але й висловлюватись образно та яскраво. Відповідно до програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» (у новій редакції) частини другої від трьох до шести (семи) років вихованці повинні знати й під час спілкування «творчо й доречно використовувати літературні гумористичні твори, прислів'я, приказки; проявляти інтерес до незвичного читання й ілюстрування літературних творів, таємничих

розповідей; експериментувати з літературними творами, доповнювати та варіювати текст казок, оповідань, віршів» тощо [3, с. 263].

Зазначеними якостями мають оволодіти усі майбутні першокласники. Це означає, що діти з порушеним мовленнєвим розвитком, зокрема із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ), також повинні досягти поставленої мети в результаті отримання дошкільної освіти. Отже, розвиток мовлення дітей із ЗНМ пов'язаний із вирішенням завдань формування художньо-мовленнєвої діяльності як важливої частини освітнього-виховного процесу.

Навчання переказу різних видів фольклорних та літературних творів, розвиток розуміння та формування вміння використовувати прислів'я, приказки, відгадувати загадки включає в себе також ознайомлення дітей із зображувально-виражальними засобами художнього тексту, до яких належать тропи з усіма їхніми різновидами, а саме порівняннями, епітетами, синонімами, антонімами, метафорами тощо. Одночасно оволодіння зазначеними засобами поглиблює сприймання художніх творів, стимулює розвиток надзвичайно важливого для повноцінного оволодіння мовленням «відчуття мови».

Літературні твори здійснюють великий вплив на розвиток дітей. Тому у навчанні дітей із загальним недорозвиненням мовлення необхідно використовувати доступні зразки літературних творів. При цьому важливу роль відіграють твори фольклору (усна народна творчість): як малі форми - приказки, прислів'я, потішки, загадки, так і більш великі - казки.

Твори народної творчості в роботі з дітьми, які мають загальне недорозвинення мовлення, потрібно розглядати як рівноцінний засіб в ряду інших засобів розвитку мовлення, т. б. в одному ряду із заняттями по ознайомленню з оточуючим, з природою, побутовими ситуаціями, розгляданням картин тощо.

Фольклорні тексти сприяють розвитку мовлення також тим, що в них позначення одного і того ж предмету доволі часто подається в різних варіантах, наприклад у повній чи зменшувально-пестливій формі. У творах усної народної творчості часто використовуються постійні епітети. Вони ніби «мігрують» з одного твору до іншого, характеризуючи певні зовнішні ознаки предметів. Почувши їх декілька разів, діти мимовільно запам'ятовують сталі словосполучення та одночасно засвоюють смислове значення, правила узгодження слів в різних граматичних формах.

У творах фольклору ми зустрічаємо велику кількість діалогічного та зверненого мовлення. Приклади такого мовлення можна використовувати в якості зразка для наслідування у навчанні дітей зверненому мовленню. У текстах усної народної творчості часто зустрічаються кількісні та порядкові числівники, які, як правило, використовуються у кількісному ряді від одного до п'яти-шести. Знайомлячись з ними, використовуючи їх у грі, діти мимовільно запам'ятовують числовий ряд.

Для використання в логопедичній роботі літературних текстів їх потрібно відбирати з урахуванням комунікативно-мовленнєвих навичок дітей та змісту самих художніх творів. На різних етапах навчання одні й ті самі твори можуть використовуватися для досягнення різних цілей: для розвитку сприймання та розуміння мовлення, для засвоєння мовленнєвих засобів, для розвитку мовленнєвої комунікації. Також продуктивно їх можна використовувати для розвитку лексичної сторони мовлення.

Дошкільний вік є надзвичайно важливим для формування лексичної сторони мовлення, «коли розвиток дитини відбувається особливо інтенсивно. Але, водночас, мовленнєва функціональна система в цей період є досить чутливою до різноманітних патологічних факторів, які негативно впливають на її формування як у кількісному, так і в якісному плані, спричиняючи вторинні вади у пізнавальній, комунікативній і навчальній діяльності дітей» [2, с. 31].

У корекційно-педагогічній площині засвоєння і використання дітьми із загальним недорозвиненням мовлення на практичному рівні лексики рідної мови вивчалось багатьма вченими (Р. Лалаєва, Н. Серебрякова, В. Селіверстов, Є. Соботович, В. Тарасун, Т. Філічева, Г. Чіркiна, О. Шахнарoвич та інші науковці).

Більшій частині лексичних одиниць у мові властива емоційність та експресія. Експресія – це «сила вияву почуттів, переживань, інтенсивність вияву виразності, характеристичності – завжди оцінна. Емоційною зветься та категорія слів, яка, крім об'єктивного лексичного значення, містить і значення суб'єктивне – ставлення того, хто говорить, до висловленої думки. Розвитку емоційно-експресивної оцінності в слові сприяє постійне переносне, метафоричне вживання» [1, с. 32].

Наявність у структурі фольклорного тексту елементів експресивної лексики дозволяє ефективно використовувати твори цього жанру для здійснення завдань розвитку сприймання та використання образної лексики дітьми дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення у процесі художньо-мовленнєвої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ільїна Н. Вивчення емоційно-експресивної лексики дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Педагогіка та психологія: питання науки та практики*: [зб. наук. праць]. Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2013. С. 31-35.

2. Ільїна Н. Проблема формування образного мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. *Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Підвищення ефективності логопедичної роботи в умовах здійснення дошкільної та початкової освіти»* (Херсон, 16-17 березня 2006 р.) Херсон : Айлант, 2006. С. 31-34.

3. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 н. Ч. II. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О. П., Аніщук АМ, Артемова Л. В. та ін.; наук кер. О. Л. Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 452 с.

Рекомендує до друку науковий керівник Ільїна Н.В.